

แม่สอดศึกษา: หลากชาติพันธุ์สู่พหุลักษณะทางพระพุทธศาสนา*

MEA SOD STUDIES: PLURALISM IN ETHNIC DIVERSITY TO BUDDHISM

วรพจน์ วิเศษศิริ, พระปลัดระพิน พุทธิสารโ

Vorapot Visessiri, Phrapalad Raphin Buddhiso

มหาวิทยาลัยทักษิณ

Thaksin University

E-mail: raphind@yahoo.com

บทคัดย่อ

บทความนี้มีวัตถุประสงค์ศึกษาความหลากหลายชาติพันธุ์สู่พหุลักษณะทางพระพุทธศาสนา ที่ปรากฏในแม่สอด อันเป็นพื้นที่ชายแดนไทยพม่าและเป็นยุทธศาสตร์ในเชิงเศรษฐกิจที่กำลังดำเนินการขับเคลื่อนในปัจจุบัน โดยใช้วิธีการศึกษาจากเอกสาร งานวิจัย การสังเกตแบบมีส่วนร่วมในพื้นที่จริงและนำเสนอเป็นความเรียงในรูปแบบบทความวิชาการ

ผลการศึกษาพบว่าแม่สอดเป็นพื้นที่ที่มีความหลากหลายทางวัฒนธรรมและชาติพันธุ์อีกแห่งหนึ่ง รวมทั้งเป็นจุดเชื่อมต่อที่มีวัฒนธรรม ศาสนาและสังคมเป็นจุดเชื่อมกันและกัน ทำให้เกิดเอกลักษณ์ผ่านการนับถือพระพุทธศาสนาในมิติของความหลากหลายในกลุ่มชาติพันธุ์พม่า กระเหรี่ยง ไทใหญ่ และไทยพื้นถิ่น ไทล่านนา ที่อพยพเข้ามาตั้งถิ่นฐานโดยมีฐานของวัดเป็นจุดเชื่อมทำให้มีความทรงจำร่วมว่าเป็นวัดพม่า วัดไทใหญ่ ไทยเหนือ หรือวัดไทยพื้นถิ่น ซึ่งแม้ในปัจจุบันสภาพการณ์ดังกล่าวแล้วแม่จะมีความเปลี่ยนแปลง แต่ภาพลักษณ์ความทรงจำเหล่านั้นยังสะท้อนถึงความเป็นมาในอดีตและเชื่อมต่อมาจนกระทั่งปัจจุบัน

คำสำคัญ: แม่สอดศึกษา; หลากชาติพันธุ์; พหุลักษณะทางพระพุทธศาสนา

Abstract

This article aims to study ethnic diversity towards pluralism in Buddhism. that appeared in Mae Sot which is the border area of Thailand and Burma and is an economic strategy that is currently being driven by using the study method from research papers, participatory observation in real area and presented as an essay in the form of an academic article.

The results showed that Mae Sot is another culturally and ethnically diverse area. as well as being a cultural link Religion and society are points of connection to

* Received November 16, 2021; Revised November 29, 2021; Accepted December 16, 2021

each other. resulting in identity through Buddhism in the dimension of diversity in Burmese, Karen, Tai Yai and indigenous Thais whether it is a Burmese temple, Tai Yai temple, Northern Thai temple, or local Thai temple which even in the present situation, despite the changes But the image of those memories still reflects the past and connects to the present.

Keywords: Mae Sot Studies; ethnic diversity; Buddhist pluralism

บทนำ

จากที่ได้ไปทัศนศึกษาและทำกิจกรรมที่แม่สอดหลายครั้ง จนกระทั่งครั้งล่าสุดได้ไปบรรยายพิเศษให้ ที่โพธิวิศาลัย มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ อำเภอแม่สอด จังหวัดตาก ในประเด็น "พม่า ศึกษากับความหลากหลายทางชาติพันธุ์" เมื่อ 30 พฤศจิกายน 2560 เมื่อเสร็จจากภารกิจสอน อาจารย์วรพจน์ วิเศษศิริ ได้นำมาชมและทัศนศึกษาพื้นที่ในอำเภอแม่สอดหลายแห่งประหนึ่งว่า มาแล้วไม่รู้จะพาไปไหนก็ตะลอน ๆ เลาะริมเมยตะเข็บชายแดน ซึ่งทำให้เห็นทั้งได้ประเด็นคิดและความรู้เชิงพื้นที่ในหลากหลายกรณีโดยเฉพาะกรณีแม่สอดมีความหลากหลายทางกลุ่มชาติพันธุ์สูงอีกแห่งหนึ่ง โดยมีทั้งไทยพื้นถิ่นและกลุ่มชาติพันธุ์ที่เกิดและเติบโตในแม่สอด รวมทั้งกลุ่มชาติพันธุ์ที่อพยพเข้ามาในภายหลัง ทั้งไทย จีน บังคลาเทศ พม่า มอญ กระเหรี่ยง ไทใหญ่ ไทเหนือหรือญวนล้านนา เป็นต้น ดังปรากฏในงานของไพรินทร์ มากเจริญ (2551) เรื่อง *ปฏิสัมพันธ์ทางสังคมของกลุ่มชาติพันธุ์บริเวณชายแดน : กรณีศึกษาชุมชนในเขตเทศบาล อำเภอแม่สอด จังหวัดตาก* โดยความหลากหลายในทางชาติพันธุ์ได้ทำให้มีความหลากหลายทางศาสนาที่มาพร้อมกับกลุ่มชาติพันธุ์นั้น ๆ ทั้งพุทธ คริสต์ อิสลาม ที่ผสมกลมกลืนกลายเป็นส่วนหนึ่งของวัฒนธรรมร่วมกัน กระทั่งกลายเป็นวัฒนธรรมใหม่ในแบบ “พหุลักษณะ” หลากวิธีปฏิบัติ ทั้งไทย ไท (ไต) ไทยเหนือ (มยรี พุนผลวัฒนาภรณ์, 2553) มุสลิมบังคลาเทศ พม่า กระเหรี่ยง ม้ง และมูเซอร์ ที่นัยหนึ่งเป็นวัฒนธรรมเชิงพหุวัฒนธรรม ดังกรณีที่พักพิงที่ตลอดมูเซอร์ ร้านโรตีสี่โฮ่ง วิถีอาหารในแบบมุสลิม รวมไปถึงวิถีริมเมยที่คลาคล่ำไปด้วยผู้คนกับวิถีแห่งความบันเทิงคาสีโนสถานบันเทิงโลกีย์ในแบบสมัยนิยม ที่เป็นส่วนหนึ่งของวิถีแม่สอดในปัจจุบัน กลุ่มหนึ่งเป็นนักแสดงโชคทองเกี่ยวกับรูปแบบการพนันสมัยใหม่ที่ผสมการบันเทิง แต่ก็มีคนอีกกลุ่มหนึ่งที่มีสถานะเป็นคนชายขอบของแท้ ไม่มีสถานะเป็นพลเมืองไทย และพลเมืองพม่า แต่อยู่ในพื้นที่รอยต่อของไทยและพม่า เช่น สันดอนกลางแม่น้ำเมยประหนึ่งคนไร้รัฐ และคนชายขอบของทั้งไทยและเมียนมาร์ในพื้นที่ริมเมย แต่เมื่อถึงที่สุดกระแสของระบบทุน และพาณิชย์ภายใต้เขตเศรษฐกิจพิเศษ ที่ทุกอย่างถูกทำให้เป็นพิเศษ โดยมีเป้าหมายและแนวคิดในเรื่องทุนเป็นตัวขับเคลื่อน รวมทั้งการบริหารจัดการผ่านความเป็นกลุ่มชาติพันธุ์ด้วยเช่นกัน ดังปรากฏในงาน *แนวทางการพัฒนานโยบายเพื่อความสามารถในการแข่งขันของเขตเศรษฐกิจพิเศษแม่สอด* (ศักดิ์ ดิเดชา, 2558) หรือในงานเรื่อง *ผลสัมฤทธิ์การพัฒนาเศรษฐกิจพิเศษแม่สอด* (ศักดิ์ ดิเดชา, 2561) ในงานวิจัยเรื่อง *กระบวนการกำหนดนโยบายเพื่อการจัดตั้ง “นครแม่สอด” : ปฏิสัมพันธ์เชิงอำนาจระหว่างชนชั้นนำ*

ในราชการส่วนกลาง ส่วนภูมิภาค และส่วนท้องถิ่น) (นพพล อัครชาติ, 2557) ในงานเรื่อง “โครงการศึกษาวิเคราะห์เรื่องแนวทางการบริหารจัดการแรงงานต่างด้าวในเขตเศรษฐกิจพิเศษ กรณีศึกษา : เขตพัฒนาเศรษฐกิจพิเศษแม่สอด” รัชชาติสมัยใหม่ อำนาจทุนนิยม การพนันชายแดน ในพื้นที่แม่สอด-เมียวดี (วสันต์ ปวนปันวัง, 2564) รวมไปถึงงานวิจัยเรื่อง “แนวทางเพื่อการพัฒนาการท่องเที่ยว อำเภอแม่สอด อำเภอพบพระ และอำเภอแม่ระมาด เพื่อรองรับการขยายตัว ของระเบียงเศรษฐกิจตะวันออก-ตะวันตก เขตเศรษฐกิจพิเศษ “นครแม่สอด” (หริรักษ์ จันทิมะ, 2563) งานวิจัยเรื่อง ปัจจัยที่ส่งผลต่อพฤติกรรมนักท่องเที่ยวแบบจับจ่ายใช้สอยในพื้นที่เขตเศรษฐกิจพิเศษแม่สอด จังหวัดตาก (เจนจิรา พันเต็ม และคณะ, 2019) วิจัยเรื่อง ปฏิภาณภาวะของพรมแดนชาติพันธุ์ และรัฐชาติในตลาดเมืองชายแดนแม่สอด (สมักร กอเข็ม, 2019) ไปถึงวิจัย เรื่อง การจัดการเรียนรู้สาระท้องถิ่น เรื่อง แม่สอดศึกษา เพื่อส่งเสริมผลเมืองเข้มแข็ง ของนักเรียนชั้นประถมศึกษาปีที่ 6 (นพชัย สิทธิ และคณะ, 2563) เป็นต้น

จากข้อมูลวิจัยที่ได้ศึกษามาแล้วศึกษาไปถึงประเด็นความหลากหลายดังกล่าวผู้เขียนในฐานะที่เคยเดินทางไปยังแม่สอดในหลาย ๆ ครั้ง รวมทั้งมีภูมิลำเนาอยู่ในเขตจังหวัดสุโขทัยซึ่งมีพื้นที่เป็นรอยต่อของจังหวัดตากด้วย จึงมีความคุ้นชินกับความเป็นแม่สอดในหลากหลายมิติ จึงให้สนใจเขียนเป็นบันทึกความทรงจำเล่าเรื่องผ่านการเดินทางในหลาย ๆ ครั้ง จนกระทั่งครั้งล่าสุดเมื่อวันที่ 17 มกราคม 2562 ที่ผ่านมามีในมิติของแม่สอดศึกษา ที่เห็นด้วยต่อนโยบายพัฒนาการและความเปลี่ยนแปลง แต่ในเวลาเดียวกันก็สะท้อนอัตลักษณ์ของความเป็นชาติพันธุ์ดังที่ปรากฏให้เห็น ซึ่งมีความเหมือนและความแตกต่างได้อย่างชัดเจน ทั้งการทำให้เกิดหรือความเปลี่ยนแปลงที่เกิดขึ้น กลายเป็นพลวัตรและพัฒนาการของชุมชน สังคม เศรษฐกิจและประวัติศาสตร์ ดังกรณีที่พบในวัดในพระพุทธศาสนาแต่แฝงไว้ด้วยอัตลักษณ์ของชาติพันธุ์ที่หยั่งยืดยาวมาแต่กระแสน้ำของการเปลี่ยนแปลงที่ถาโถมเข้ามา นับหนึ่งเป็นการปรับตัวรองรับการเปลี่ยนแปลงอีกนับหนึ่งเป็นการยึดยืนเพื่อต่อสู้กับการเปลี่ยนแปลงที่เกิดขึ้น ซึ่งในการเขียนบทความนี้จะได้นำบันทึกเล่าเรื่องผ่านสิ่งที่พบเห็นที่แม่สอด ผ่านมิติทางศาสนาและชาติพันธุ์ โดยมองผ่านความเหมือนทางศาสนาซึ่งก็จะมีแตกต่างในรายละเอียดของพระพุทธศาสนาสมรวมอยู่ด้วย ดังกรณีพุทธศาสนาแบบไทย พม่า กระเหรี่ยง ไทเหนือ ไทพื้นถิ่น ที่แม่สอด ซึ่งจะได้นำเสนอแบ่งปันต่อไป

ภาพที่ 1 บรรยาย ประเด็น "พม่าศึกษากับความหลากหลายทางชาติพันธุ์" โพธิวิซาลัย
อำเภอแม่สอด จังหวัดตาก เมื่อ 30 พฤศจิกายน 2560
ที่มา: ผู้เขียน (2560)

พหุลักษณะทางชาติพันธุ์

ในแม่สอดมีกลุ่มชาติพันธุ์จำนวนมาก ที่สะท้อนถึงความหลากหลายดังที่ผู้เขียนได้ไปพบ และสังเกตผ่านศาสนสถาน อาหารการกิน และวิถีชีวิตที่เป็นเอกลักษณ์ ดังกรณีไปร้านโรตีสีโอ ที่เป็นกลุ่มมุสลิมที่อพยพเข้ามาตั้งถิ่นฐาน ไปตลาดดอยมูเซอร์ ที่สัมพันธ์กับกลุ่มชาติพันธุ์มูเซอ นิสิตโพธิ์วิชชาลัย ที่เป็น “ม้ง” แต่มีประวัติว่าเป็น “ม้ง” จากลาวที่อพยพมาพร้อมกับกลุ่มนายพล วังเปา (Vang Pao, ค.ศ.1929-2011) ที่ดอยเช็ก เขาคือ จังหวัดเพชรบูรณ์ (Tim, 2008) และม้งถ้ากระบอก จังหวัดสระบุรี (พิทักษ์ อินทียศ, 2546) แต่มาในฐานะผู้อพยพมายังค่าย ที่แม่สอด และกลายเป็นพลเมืองในนามกลุ่มชาติพันธุ์ม้ง เหล่านี้เป็นพหุลักษณะความหลากหลายทางชาติพันธุ์ที่ปรากฏที่แม่สอด ในการเดินทางลงพื้นที่จริงได้พบเห็นและสัมผัสด้วยตัวเอง หรือจากการที่ผู้เขียนได้ไปยังวัดไทยวัฒนาราม ฟังดูเป็นวัดไทย แต่ประวัติการสร้างประกอบรวมกับความเป็นไทยเหนือในมิติของไทใหญ่ เข้าไปคลุกคลีสัมผัสกับสามเณรและพระในวัดกลับกลายเป็นพระภิกษุสามเณรม้า หรือสามเณรกระเหรี่ยง เมื่อสอบถามสามเณรชาติพันธุ์กระเหรี่ยงว่าใช้ภาษาอะไรเป็นสื่อกลางสื่อสาร สามเณรก็บอกว่า เป็นกระเหรี่ยงแต่พูดภาษาพม่าได้ เป็นต้น ดังในงานวิจัยของ สมัคร์ กอเข้ม (2019) เรื่อง *ปฏิภาควาของพรมแดนชาติพันธุ์และรัฐชาติในตลาดเมืองชายแดนแม่สอด* ที่ผลการศึกษาสะท้อนคิดผ่านความเป็นชาติพันธุ์ไว้ว่า

ปฏิสัมพันธ์ระหว่างกลุ่มชาติพันธุ์ในตลาดเมืองชายแดนแม่สอด ด้วยการพิจารณาผ่านแนวคิดเรื่อง ปฏิภาควา สถานะพลเมือง และความเป็นชาติพันธุ์ มุมมองดังกล่าวเกี่ยวข้องกับโดยตรงกับบทบาทของตลาด, ทน และรัฐในพื้นที่พรมแดนไทย-พม่า ...พื้นที่ตลาดว่าเป็นทั้งพื้นที่ของการช่วงชิงความหมายสถานะพลเมือง และพื้นที่ของการปรับเปลี่ยนจุดเผชิญหน้าระหว่างกลุ่มชาติพันธุ์ต่างๆ นอกจากนี้บทความได้แสดงให้เห็นถึงความซับซ้อนของความสัมพันธ์เชิงอำนาจและความยืดหยุ่นของอัตลักษณ์ทางวัฒนธรรมและการเมือง ซึ่งเกี่ยวข้องกับกิจกรรมทางเศรษฐกิจ...การศึกษาครั้งนี้พิจารณาถึงเงื่อนไขอันเฉพาะเจาะจงในการผลิตสร้างพรมแดนทางวัฒนธรรม-การเมือง ได้แก่ (1) รัฐ (2) ชุมชน และ (3) ตลาด ซึ่งส่งผลกระทบจนนำไปสู่การผลิตสร้าง “ความเป็นอื่น” ให้เกิดขึ้นในฐานะเป็น “พรมแดนภายใน” และการยึดโยงเข้ากับตรรกะทางวัฒนธรรมที่ไปเกื้อหนุนต่อการขับเคลื่อนของตลาดเสรีนิยมใหม่

หรือในงานวิจัยของ รพีพรรณ จักรสาน (2015) เรื่อง ประวัติศาสตร์ชาติพันธุ์จีนและการสร้างอัตลักษณ์ของเมืองแม่สอด ตั้งแต่ พ.ศ.2510 ถึง พ.ศ. 2554 ที่ให้ผลการศึกษาว่า

การค้าข้ามพรมแดนของชาวจีนแม่สอดในยุคตลาดมืด การค้าทั้งในระบบและนอกระบบหลังจากที่รัฐบาลพม่าปิดประเทศ และการสร้างเครือข่ายทางการค้ากับคนกลุ่มต่างๆ ทำให้นับตั้งแต่หลัง ทศวรรษ 2510 เป็นต้นมา กลุ่มคนจีนแม่สอดขึ้นมามีบทบาทสำคัญมากทั้งทางเศรษฐกิจ สังคม การเมือง และวัฒนธรรมของแม่สอดกลุ่มคนจีนแม่สอดมีการปรับตัวต่อรอง และสร้างอัตลักษณ์ให้ เมืองแม่สอด จนแม่สอดกลายเป็นเขต “พื้นที่ทางเศรษฐกิจ”

เพื่อที่จะดำรงไว้ซึ่งผลประโยชน์จากการค้าแก่กลุ่มชาติพันธุ์ จีน และ เป็นการวางฐานให้กับกลุ่มพ่อค้าจีนมาจนยุคปัจจุบัน รวมถึงเพื่อเตรียมรับมือกับปัญหา และความเปลี่ยนแปลงต่างๆที่จะเกิดขึ้นในอนาคต

รวมถึงในงานวิจัยของ ไพรินทร์ มากเจริญ (2551) เรื่อง ปฏิสัมพันธ์ทางสังคมของกลุ่มชาติพันธุ์บริเวณชายแดน : กรณีศึกษาชุมชนในเขตเทศบาล อำเภอแม่สอด จังหวัดตาก ที่ผลการศึกษาสະတိုນข้อมูลว่า

พื้นที่อำเภอแม่สอดกลุ่มชาติพันธุ์แรกที่เข้ามาอาศัยอยู่ คือ ชาวกะเหรี่ยง ต่อมาได้มีชาวไทย ชาวจีนจากยูนนาน ชาวพม่า กลุ่มผู้นับถือศาสนาอิสลามจากบังคลาเทศ ชาวไทยเหนือ และกลุ่มผู้นับถือศาสนาซิกข์และฮินดูอพยพย้ายถิ่นเข้ามาอาศัยร่วมอยู่ด้วยตามลำดับ ปฏิสัมพันธ์ทางสังคมของกลุ่มชาติพันธุ์ที่อาศัยอยู่ในเทศบาลเมืองแม่สอดในอดีตนั้นเป็นปฏิสัมพันธ์ที่เริ่มต้นจากรูปแบบร่วมมือกัน เนื่องจากปัจจัยด้านสภาพความเป็นอยู่ของเมืองแม่สอดที่ยังเป็นถิ่นทุรกันดาร รวมทั้งเรื่องความคลุมเครือของความคิดว่าด้วยเรื่องของพรมแดนและรัฐชาติ

แม่สอด เป็นอำเภอหนึ่งทางตอนกลางของจังหวัดตาก เป็นพื้นที่ที่มีความหลากหลายทางด้านชาติพันธุ์และวัฒนธรรม จะเห็นได้ว่า ในอำเภอแม่สอดจะประกอบไปด้วยศาสนสถานมากมาย ไม่ว่าจะเป็นวัดทั้งแบบไทยและพม่า มัสยิด และโบสถ์คริสต์ ตั้งตระหง่านเคียงคู่กันชุมชน ภายใต้บรรยากาศของผู้คนที่มีความแตกต่างหลากหลายชาติพันธุ์เช่น กะเหรี่ยง ไทยใหญ่ จีนจากยูนนาน พม่า มุสลิมจากบังคลาเทศ ไทยเหนือ ซิกข์และฮินดู ถึงแม้ว่าอำเภอแม่สอดจะมีความหลากหลายทางชาติพันธุ์และความเชื่อทางศาสนา แต่ชุมชนในอำเภอแม่สอดก็ไม่ได้มีความรังเกียจเพียงใดในเรื่องศาสนา แต่ในทางตรงกันข้าม กลับพบว่า นอกจากมิได้สร้างความแตกแยกแล้ว ศาสนากับเป็นเครื่องมือและวิธีการสำคัญในการสร้างปฏิสัมพันธ์ทางสังคมระหว่างกลุ่มชาติพันธุ์เป็นอย่างดี

นอกจากนี้ยังมีข้อมูลของคณะกรรมการบริหารอำเภอแบบบูรณาการอำเภอแม่สอด (ก.บ.อ.), (2564) ที่ได้ทำการศึกษาไว้ใน แผนพัฒนาอำเภอ 5 ปี (พ.ศ.2561-2565) ฉบับทบทวน พ.ศ.2564 อำเภอแม่สอด จังหวัดตาก ที่ให้ข้อมูลผลการศึกษาไว้คือ

จากความหลากหลายในการนับถือศาสนา มีประชาชนนับถือศาสนาหลักที่ทางการรับรองครบทั้ง 5 ศาสนา และมีชนเผ่าต่างๆ อีก เช่น กะเหรี่ยง มูเซอ ม้ง ไทยใหญ่ พม่า ลาว ซึ่งทุกคนอยู่ร่วมกันอย่างสันติ ไม่มี ความขัดแย้ง และมีประเพณีวัฒนธรรมท้องถิ่นที่สำคัญที่เป็นจุดเด่น เช่น ประเพณีวัฒนธรรมชนเผ่า ปอยสาบลอง (บวชลูกแก้ว) แห่ล่อปะตะก่า (ตักบาตรข้าวพระพุทธ) กินข้าวใหม่ม้ง ตานก๋วยสลาก เป็นต้น อำเภอแม่สอด เป็นพื้นที่ที่มีประชาชนหลายเชื้อชาติมาอยู่ร่วมกัน อาทิ ประชาชนพื้นเมืองดั้งเดิมและกลุ่มชาติพันธุ์ต่างๆ เช่น ชาวไทยใหญ่ (มีหลายเผ่า) ชาวไทยภูเขาเผ่ากะเหรี่ยง เผ่าม้ง ชาวเมียนมา รวมทั้งชาวไทยมุสลิม ชาวไทยจีน จึงมีความหลากหลายทางวัฒนธรรมประเพณี และการนับถือศาสนาที่

แตกต่างกันประกอบด้วยศาสนาพุทธ คริสต์ อิสลาม ฮินดู-ซิกข์ จุดแข็งของอำเภอแม่สอด คือ ทุกเชื้อชาติ ศาสนาสามารถอยู่ร่วมกันได้อย่างสันติและประชาชนเคารพในความแตกต่าง ผู้นำทางศาสนามีความสัมพันธ์ที่ดีต่อกันให้เกิดประโยชน์ซึ่งกันและกันรวมถึงประชาชนในพื้นที่ อำเภอแม่สอดมีการยอมรับในวัฒนธรรมประเพณีที่มีความหลากหลาย แต่สามารถผสมผสาน วัฒนธรรมประเพณีอยู่ร่วมกันในสังคมได้อย่างกลมกลืนเป็นน้ำหนึ่งใจเดียวกัน ระหว่างวิถี วัฒนธรรมพื้นเมืองแบบชาวไทยลัณนา และประเพณีของชาวไทยใหญ่ ตลอดจนชาวไทย ภูเขากลุ่มชาติพันธุ์ต่างๆ จนกลายเป็นเอกลักษณ์โดดเด่นของอำเภอแม่สอด อาทิ ประเพณี แห่ล่อปะตะกะ (ตักบาตรข้าวพระพุทธ) ประเพณีปีใหม่ม้ง ประเพณีสืบสานวัฒนธรรมชนเผ่า ฯลฯ ซึ่งประชาชนส่วนใหญ่จะนับถือศาสนาพุทธ ประเพณี เนื่องในวันสำคัญทาง พระพุทธศาสนา อาทิ วันมาฆบูชา วันวิสาขบูชา วันเข้าพรรษา ออกพรรษา วันสงกรานต์ ประเพณีลอยกระทง จึงยังมีอิทธิพลต่อการดำเนินชีวิตของประชาชนและสังคมโดยรวมของ อำเภอแม่สอด เช่นเดียวกับชาวเมียนมา ประเทศเพื่อนบ้านที่ส่วนใหญ่นับถือศาสนาพุทธ ดังนั้นจึงเป็นโอกาสที่ดีที่เมืองแม่สอดกับเมืองเมียวดีใช้มิติทางศาสนา มาสร้างความ สัมพันธ์ไมตรีให้แน่นแฟ้นยิ่งขึ้นโดยจัดกิจกรรมทางพระพุทธศาสนามาร่วมกันเป็นประจำทุกปี แนวโน้มสถานการณ์ในอนาคต มีการส่งเสริมให้ใช้วัฒนธรรมนำสู่การท่องเที่ยว ด้วยการ ส่งเสริมให้ชุมชนนำทุนทางวัฒนธรรมที่มีอยู่ในท้องถิ่นมาพัฒนาและเสริมสร้างผลิตภัณฑ์ ชุมชน เพื่อเพิ่มมูลค่าทางเศรษฐกิจ สร้างรายได้ให้แก่ท้องถิ่น ทั้งในมิติศาสนา วัฒนธรรม อาทิ ศาสนสถาน โบราณสถานต่างๆ ซึ่งจะเป็นแหล่งเรียนรู้ทางวัฒนธรรม รวมทั้งภูมิปัญญา ท้องถิ่นในสาขาต่างๆ ในเรื่องของอาหาร เสื้อผ้า และงานหัตถกรรมท้องถิ่น รวมทั้ง ศิลปะการแสดง ตลอดจนพัฒนางานบริการของสถานประกอบการเพื่อรองรับการท่องเที่ยว ซึ่งจะส่งผลให้เกิดการพัฒนาอย่างมั่งคั่งและยั่งยืน...”

ตาราง 1 กลุ่มศาสนาสถานในพุทธศาสนาและกลุ่มศาสนาอื่น ๆ ในแม่สอด

กลุ่มชาติพันธุ์	ศาสนา
จีน ไทเหนือ พม่า กระเหรี่ยง	พุทธ
ไทใหญ่ กระเหรี่ยง พม่า ม้ง มูเซอร์	คริสต์
พม่า, บังคลาเทศ	อิสลาม

ภาพที่ 2 พุทธลักษณะในการดำเนินชีวิตที่แม่สอดที่ตลาดริมเมยยามเย็น
ที่มา: ผู้เขียน (2560)

จากภาพรวมของเอกสารและงานวิจัยต่าง ๆ ทำให้เห็นว่าแม่สอดเป็นเมืองหน้าด่านติดชายแดนไทย-เมียนมาร์ ซึ่งมีกลุ่มชาติพันธุ์และกลุ่มคนที่หลากหลายอันประกอบด้วย (ก) ผู้อพยพเข้ามาตั้งถิ่นฐานในภายในแผ่นดินไทยเอง (ข) ผู้อพยพเข้ามาตั้งถิ่นฐานในฐานะเป็นคนพลัดถิ่นจากพม่าเองและมีความเป็นชาติพันธุ์ที่หลากหลาย และ (ค) กลุ่มชาติพันธุ์ที่อยู่ในที่เดิมแต่มีลักษณะของความ เป็นกลุ่มชาติพันธุ์ (ง) ไทยพื้นถิ่นที่อยู่มาแต่เดิม แต่ทั้งหมดต้องอยู่ร่วมกันภายใต้ความเหมือนและความแตกต่างหลากหลาย จนกระทั่งกลายเป็นพหุลักษณะ จากการสังเกตรด้วยตาและการลงพื้นที่ทำให้เห็นว่าภาพลักษณ์เหล่านี้เป็นความแตกต่าง ที่ผสมกลืนกลายเป็นเอกลักษณ์ในแบบพหุลักษณะ ทั้งในทางกายภาพ ศาสนาและความเชื่อ ในกลุ่มชาติพันธุ์ต่าง ๆ ด้วยเช่นกัน

ภาพที่ 3 พหุลักษณะในการดำเนินชีวิตที่แม่สอดที่ตลาดริมเมยยามเย็น
ที่มา: ผู้เขียน (2560)

พระพุทธศาสนาที่แม่สอด

ตามหลักเขตแดน แม่สอดเป็นพื้นที่หนึ่งของประเทศไทย ตามหลักเขตแดน รวมทั้งพระพุทธศาสนาเถรวาทที่ปรากฏที่อำเภอแม่สอด โดยวัดที่ปรากฏในหลาย ๆ แห่งมีลักษณะสถาปัตยกรรมสิ่งสร้างเป็นแบบพม่า ไทเหนือ ไทพื้นถิ่น ประชากรส่วนใหญ่นับถือพระพุทธศาสนา แต่มีสาระน่าสนใจว่าแม่สอดมีลักษณะทางพระพุทธศาสนาที่มีมิติของความหลากหลายในตัวเอง อาทิ เป็นพระพุทธศาสนาแบบวิถีพื้นถิ่นดั้งเดิม วิถีใหม่ และวิถีชาติพันธุ์ เฉพาะประเด็นทางศาสนาและความเชื่อ สู่การผสมผสานกับอัตลักษณ์ทางชาติพันธุ์ เราจึงเห็นว่าวัดในพระพุทธศาสนาที่ถูกสร้างขึ้นภายใต้วิถีแห่งชาติพันธุ์ต่าง ๆ เช่น พม่า ไทใหญ่ กะเหรี่ยงมอญ ไทยพื้นถิ่น ที่ผสมรวมเป็นศาสนสถานของชาวพุทธในเขตพื้นที่แม่สอด ที่เป็นทั้งอัตลักษณ์ของชาติพันธุ์และเป็นวิถีทางศาสนาในเชิงของความเชื่อของชาวพุทธด้วย ซึ่งจะได้นำมาเล่าแบ่งปันเป็นการศึกษาจากพื้นที่จริงว่าด้วยพระพุทธศาสนาและชาติพันธุ์ที่แม่สอดต่อไป

ดังกรณีวัดไทยพัฒนาราม ที่มองจากสถาปัตยกรรมผสมมอญ พม่า ไทใหญ่ แต่จากหลักฐานการก่อสร้างความเป็นมาเดิมชื่อว่า วัดแม่ดาวเจี้ยว หรือวัดไทยใหญ่ อยู่ไม่ไกลจากสะพานมิตรภาพไทย-พม่าและตลาดริมเมยมากนัก สร้างเมื่อ พ.ศ.2400 โดยนายมั่ง เป็นชาวไทใหญ่ ที่อพยพครอบครัวมาอาศัยอยู่ที่อำเภอแม่สอด เป็นที่ประดิษฐาน พระพุทธมหามุนี ซึ่งจำลองมาจากพระพุทธมหามุนีอันศักดิ์สิทธิ์คู่บ้านคูเมืองของชาวเมืองมณฑลเจียง เป็นที่เคารพศรัทธาอย่างมากทั้งของชาวไทยใหญ่ และชาวพม่าที่อาศัยอยู่ในเขตอำเภอแม่สอดและจังหวัดตาก พระพุทธมหามุนี ประดิษฐาน

อยู่ในพระวิหารที่มีลักษณะคล้ายพระราชนิพนธ์ของกษัตริย์พม่า มีหลังคาเรียงซ้อนลดหลั่นกันลงมา 7 ชั้น ชั้นบนสุดประดับด้วยฉัตรสีทอง ถือเป็นสถาปัตยกรรมที่สวยงามและโดดเด่น นอกจากนี้ ที่นี่ยังเป็นที่ประดิษฐาน พระพุทธรูปปางไสยาสน์ที่ใหญ่ที่สุดของจังหวัดตากและใหญ่เป็นอันดับสองของประเทศ มีความยาว 93 คอก สร้างด้วยปูนปั้นเป็นลักษณะของศิลปะพม่า ว่ากันว่าเป็นการสร้างเลียนแบบ พระพุทธรูปปางไสยาสน์เจาทัตยี (Kyauk Htat Gyi Reclining Buddha) หรือที่คนไทยนิยมเรียกว่า พระนอนตาหวาน พระพุทธรูปปางไสยาสน์ที่ใหญ่ที่สุดของพม่า สู่พระพุทธรูปปางไสยาสน์ ใหญ่ที่สุดในจังหวัดตาก รวมทั้งสถาปัตยกรรมที่ปรากฏภายในวัด อาทิ พระเจดีย์โกนาวัน เจดีย์เก้ายอดแบบมอญ สีทองสุกปลั่งทรงเครื่อง สวมฉัตร มีระฆังรอบฉัตร และเสาหงส์ซึ่งเป็นสัญลักษณ์ของรัฐมอญ เป็นต้น วันที่ผู้เขียนไปศึกษาเชิงพื้นที่จะพบสามเณรที่เป็นกะเหรี่ยง พม่า ไทพม่า มอญ โดยมีเจ้าสำนักเป็นพม่า เป็นต้น ภาพลักษณ์ของการผสมผสานความเป็นชาติพันธุ์เหล่านี้ทำให้เกิดการผสมผสานระหว่างพุทธ เป็นต้น นอกจากนี้ยังมี วัดไทยสามัคคี วัดนี้มีพระพุทธรูปศักดิ์สิทธิ์ เรียกว่า พระเจ้าทันใจรัตนมุงเมือง ตั้งอยู่ในหมู่บ้านไทยสามัคคี เป็นวัดที่มีความงดงามในด้านประติมากรรมและสถาปัตยกรรมตามแบบล้านนา ตลอดจนถึงวัฒนธรรมขนบธรรมเนียมประเพณี ภายในวัดมีพระพินเศทองค้ำใหญ่แกะด้วยไม้ทั้งองค์ น่าจะเรียกว่า เป็นพระพินเศแกะด้วยไม้ที่ใหญ่ที่สุดในประเทศไทย และยังมีองค์พญานาคศรีสุทโธ แกะจากหินสีเขียวเป็นพญานาคองค์เดียวกับที่คำชะโนด ด้านหลังวัดไทย มีศาลเจ้าพ่อพระวอแกะจากไม้ขนุนทองอายุ 200 ปี วัดมณีไพรสณฑ์ เป็นที่ประดิษฐาน พระพุทธโคดมศรีเมืองฉอด หรือที่ชาวบ้านเรียกว่า หลวงพ่อโต วัดนี้มีเจดีย์วิหารสัมพุทธแบบพม่า ที่บนองค์เจดีย์มีเจดีย์เล็กๆ ล้อมรอบถึง 233 องค์ ภายในบรรจุพระพุทธรูปองค์เล็กๆ 512,028 องค์ด้วย รวมไปถึงวัดโพธิคุณหรือวัดห้วยเตย ที่มีอุโบสถคล้ายเรือลำใหญ่สร้างเป็นสามชั้น ชั้นที่สามเป็นส่วนของพระอุโบสถที่ใช้สำหรับประกอบศาสนพิธีต่างๆ ภายในตกแต่งอย่างละเอียดประณีตทั้งในส่วนของผนัง เสาและเพดานบรรยาศภายในวัดร่มรื่นเพราะเป็นวัดป่าที่สะท้อนถึงวัตรปฏิบัติในแบบวัดป่า เป็นต้น ดังปรากฏเป็นข้อมูลที่มีการศึกษาไว้เป็นข้อมูลคือ

ชุมชนอำเภอมะสอย ที่มีความหลากหลายทางวัฒนธรรม เชื้อชาติ ชนชาติพันธุ์แม้จะนับถือศาสนาต่างกัน ต่างมีความภาคภูมิใจในศาสนาของตน และในขณะเดียวกัน ต่างก็ยกย่องให้เกียรติแก่ศาสนิกชนของอีกศาสนา การอยู่ร่วมกันอย่างสงบของบุคคลคนที่นับถือศาสนาต่างกัน มิได้บังเกิดขึ้นโดยบังเอิญ แต่เป็นสิ่งที่เกิดขึ้นอย่างตั้งใจ หมายความว่า กลุ่มผู้นำชุมชน ผู้นำองค์กร ผู้นำศาสนาและประชาชน ต่างยึดมั่นในความเชื่อและปฏิบัติมันอยู่นั้น แสดงให้เห็นถึงความมีน้ำใจ ไม่ตรีต่อกัน ช่วยเหลือแบ่งปัน อีกทั้งอยู่ด้วยกันอย่างปรกติสุข มีการปรับตัวเข้าหากัน ช่วยเหลือเกื้อกูลกัน และได้รักษาขนบธรรมเนียมประเพณีต่าง ๆ ของชุมชนไว้ มีการทำกิจกรรมร่วมกัน ซึ่งก่อให้เกิดความสามัคคี ไม่มีการแบ่งแยกศาสนา ทำให้ประชาชนในชุมชนอำเภอมะสอย อยู่ร่วมกันอย่างสันติสุข (พระครูวินัยธรปัญญาปญญาโร (ศรีสมุทร) บุญเตือน ทรัพย์เพชร, 2563)

จากข้อมูลเชิงประจักษ์แม่สอดส่วนใหญ่นับถือพระพุทธศาสนา มีวัดจำนวนมาก และในวัดเหล่านั้นก็มีประวัติพัฒนาการของการก่อสร้างที่แตกต่างกันตามความเชื่อและชาติพันธุ์ แต่ก็มีพัฒนาการจนกระทั่งผสมกลืนกลายเป็นความแตกต่างหลากหลายตามช่วงเวลา แต่ในเวลาเดียวกันก็เป็นพระพุทธศาสนาที่ผสมจนกระทั่งกลายเป็นส่วนหนึ่งของชุมชนสังคมที่แม่สอดให้เป็นเอกลักษณ์พุทธศาสนาอย่างที่แม่สอดดังปรากฏอยู่ในปัจจุบัน

พหุลักษณะทางชาติพันธุ์สู่พหุลักษณะทางพระพุทธศาสนา

ประเด็นที่ต้องการศึกษาและสะท้อนคิดคือความเชื่อได้สะท้อนผลออกมาเป็นปรากฏการณ์ทางความเชื่อ (1) คนแม่สอดในปัจจุบันส่วนใหญ่ นับถือพระพุทธศาสนา (2) ศาสนาผสมรวมกับอัตลักษณ์แบบชาติพันธุ์แต่ก็ก่อให้เกิดความเป็นเอกภาพในทางศาสนาเช่นกัน ดังปรากฏในงานการศึกษาที่มีผู้ทำการศึกษาไว้ คือ บุชิตา สังข์แก้ว และพันธ์รักษ์ ผูกพันธ์ (2561) ในเรื่อง *สภาพภาพและแนวทางการพัฒนานโยบาย การจัดการศึกษาปฐมวัยสำหรับเด็กกลุ่มชาติพันธุ์ กรณีศึกษา อำเภอมะสออด จังหวัดตาก* ที่ยืนยันข้อมูลในส่วนของการมีอยู่ของประชากรชาติพันธุ์ในพื้นที่อำเภอมะสออด ที่บอกถึงความหลากหลาย ที่ให้ต้องมีการออกแบบการศึกษาเพื่อรองรับความหลากหลายต่างต่างนั้น รวมไปถึงในงานของวิจัย พระครูวินัยธรปัญญา ปัญญาโร (ศรีสมุทร) บุญเตือน ทรัพย์เพชร (2563) *การจัดการความหลากหลายทางวัฒนธรรมในมิติศาสนา ของคณะสงฆ์ในอำเภอมะสออด จังหวัดตาก* ที่ผู้ศึกษาได้ใช้กรอบของการศึกษาความหลากหลายทางวัฒนธรรมของชุมชนในอำเภอมะสออด รวมทั้งการการศึกษาถึงผลหรือบทบาทของกลุ่มทางศาสนาพุทธกับการปฏิบัติและจัดการกับความหลากหลายนั้น ซึ่งผลการศึกษาสะท้อนผลการศึกษาว่า

“...ประชาชนของชุมชนในอำเภอมะสออด จังหวัดตาก แม้จะมีความหลากหลายทางวัฒนธรรมด้านศาสนา แต่ประชาชนก็สามารถอยู่ร่วมกันได้อย่างปกติสุข โดยไม่มีความขัดแย้งระหว่างผู้นำชุมชนหรือประชาชนทั้งนี้ ในท่ามกลางความหลากหลายทางวัฒนธรรม บทบาทของคณะสงฆ์มีความสำคัญในการสร้างความสามัคคี โดยสร้างเครือข่ายผู้นำศาสนา ผู้นำชุมชน และประชาชน พร้อมทั้งให้ศาสนิกของแต่ละศาสนาปฏิบัติตามหลักคำสอนอย่างเคร่งครัดมีการจัดกิจกรรมร่วมกัน พึ่งพาอาศัยกัน มีความสามัคคีในสังคมเช่นชุมชนที่หลายหลายในอำเภอมะสออด จังหวัดตาก ดังกล่าวข้างต้น...”

ที่ผู้วิจัยสะท้อนคิดว่า

“...การอยู่ร่วมกันของประชาชนในชุมชนอย่างสันติสุข เป็นสิ่งที่มนุษย์ทุกคนปรารถนา ผู้นำทางศาสนามีบทบาทอย่างยิ่งในการพัฒนาและยกระดับจิตใจ คำสอนของแต่ละศาสนาสอนให้ศาสนิกชนของตนเป็นคนดี แสวงหาสันติสุข มีความสงบสุข ดังนั้น ไม่ว่าจะมีความหลากหลายทางวัฒนธรรม เชื้อชาติ ศาสนาใด ๆ ก็ตาม สามารถอยู่ร่วมกันได้อย่างมีความปกติสุข...”

จากข้อมูลนี้ที่ยกมาในภาพรวมสะท้อนให้เห็นว่าหลากหลายชาติพันธุ์ที่แม่สอดในกลุ่มผู้นับถือพระพุทธศาสนาไม่ได้มีความแตกต่างกันในเชิงความเชื่อ แม้จะมีวิถีบางประการแตกต่างกัน แต่ในองค์รวมของความเป็นพระพุทธศาสนา จะเห็นความเชื่อที่ทับกันระหว่างพุทธแบบพม่า พุทธแบบไทเหนือเดิม พุทธแบบพื้นถิ่น และพุทธแบบกะเหรี่ยง และในความเป็นพุทธที่เชื่อมสัมพันธ์อันดีกับศาสนาอื่นๆ ในมิติของการอยู่ร่วมกันในแบบพหุวัฒนธรรมด้วยเช่นกันตามข้อมูลที่ปรากฏตามผลการศึกษาที่ยกมา

ลักษณะร่วมของพุทธศาสนาที่แตกต่างแต่ไม่แตกแยกที่แม่สอด

ในความเป็นพุทธศาสนาที่ผสมไปด้วยความกลุ่มชาติพันธุ์ที่เนื่องด้วยภาษา ที่มาและถิ่นกำเนิด ทำให้เกิดความแตกต่างในเชิงกายภาพในลักษณะที่ หลากหลายและก่อให้เกิดความเปลี่ยนแปลงแตกต่างอย่างเห็นได้ชัด กรณีหลาย ๆ แต่เมื่อทั้งหมดพูดถึงความเป็นพระพุทธศาสนา ก็จะมีมิติของพระพุทธศาสนาในแบบฉบับของตนเอง ดังนั้นในบทความนี้จะใช้ฐานของวัดเป็นฐานในการอธิบายความเป็นพหุลักษณะ จากการสังเกต

1. ไทใหญ่- วัดไทยวนาราม ในภาพรวมของวัดที่พบกับตาจะพบว่าสถาปัตยกรรมจะเนื่องด้วยพม่า แต่ประวัติการสร้างเป็นกลุ่มชาวไทใหญ่ ที่เข้ามาประกอบอาชีพตั้งถิ่นฐาน เมื่อเข้าไปพบเจ้าอาวาส และพูดคุยกับสามเณรในวัดธรรมเนียมปฏิบัติ พิธีกรรมการสวดของพระในวัดจะมีแบบแผนในแบบพม่า มีสามเณรกะเหรี่ยง สามเณรชาวพม่า ชาวไทยพื้นถิ่นแม่สอดอยู่ร่วมกัน ใช้ภาษาพม่า ไทยกะเหรี่ยง เป็นจุดเชื่อมสนทนากัน โดยมีคนไทยแม่สอดเป็นเจ้าอาวาส ผู้เขียนร่วมสังเกตพบว่าวิธีการสวด ทำนองการสวด เป็นบทสวดในแบบพม่า เป็นต้น ดังปรากฏในงานวิจัยที่เกี่ยวกับวัดโดยตรงของ สำเร็จ ปานดิษฐ์ และรุจิ ศรีสมบัติ (2560) เรื่อง *ดนตรีพม่าในการแสดงพระธรรมเทศนา : กรณีศึกษาวงชาวยายคณะเข้เมี้ยะโจว วัดไทยวนาราม ตำบลท่าสายลวด อำเภอแม่สอด จังหวัดตาก* ที่สะท้อนถึงเอกลักษณ์อันเนื่องด้วยความเป็นวัดเฉพาะกลุ่มชาติพันธุ์อันหมายถึงไทใหญ่ ในอดีต และกลายเป็นกลุ่มชาติพันธุ์พม่าที่ผสมรวมด้วยอยู่ชายแดน การเข้ามาของประชากรเฉพาะกลุ่มน้อยลงไปรวมทั้งการเข้ามาของกลุ่มชาติพันธุ์พม่า จึงทำให้ลักษณะร่วมบางประการหายไป การเข้ามาแทนที่ของกลุ่มชาติพันธุ์ใหม่ทั้งพม่า มอญ กะเหรี่ยงและผสมรวมจึงเกิดขึ้นดังปรากฏในปัจจุบัน โดยในงานวิจัยได้ศึกษาถึงดนตรีในวัด และผลการศึกษาได้ข้อสรุปว่า วงชาวยาย คณะเข้เมี้ยะโจววัดไทยวนาราม ตำบลท่าสายลวด อำเภอแม่สอด จังหวัดตาก เป็นดนตรีที่ใช้บรรเลงประกอบการแสดงพระธรรมเทศนา ซึ่งสะท้อนผลการศึกษาว่า

“...นักดนตรีในวงชาวยายคณะเข้เมี้ยะโจวฯ ยังคงมีความเชื่อเกี่ยวกับการสร้างสมบุญกุศล และให้ความเคารพแก่นั่นตคุณ 5 คือ พระพุทธ พระธรรม พระสงฆ์ พ่อแม่ ครูอาจารย์ และเทพ...การบรรเลงดนตรีประกอบพิธีกรรมทางศาสนา จะใช้เพลงประกอบพิธีทั้งหมด 5 เพลง คือ ทูมะชานา ผยา ตะยา แต่งกา อะลุดอ เม็งกะลา เหย้เจ และ เม็งกะลา ปียอ...”

จากข้อมูลข้อเท็จจริงวัดจึงเป็นจุดเชื่อมความหลากหลาย รวมทั้งมีพัฒนาการมาหลายรุ่นในยุคเริ่มแรกเป็นไทใหญ่ แต่ได้ผสมกลืนกลายเอกลักษณ์และพัฒนารูปแบบตามกลุ่มชาติพันธุ์พม่า กระทั่งที่เข้ามาสนับสนุนในปัจจุบันด้วยเช่นกัน ดังนั้นลักษณะของวัดจึงเป็นสถาปัตยกรรมที่ผสมผสานแบบเชื่อมโยงในเชิงชาติพันธุ์ ที่สะท้อนถึงการสร้างในแบบพม่า ที่มีสถานะก้ำกึ่งระหว่างความเป็นพม่า เจ้าอาวาสพูดภาษาพม่าได้ เป็นต้น

2. ไทแบบจาริต-วัดโพธิ์คุณ เป็นวัดที่มีประวัติและพัฒนาการการก่อตั้งในแบบสายกรรมฐานและวัดป่าที่มีปฏิสัมพันธ์กับวัดในภาคกลางและอีสานของประเทศไทย มีความโดดเด่นในแบบสถาปัตยกรรมในแบบภาคกลางที่ผสมระหว่างพระวัดป่ากับความเป็น “กลาง” ในแบบชนบทเดิม ดังกรณีเราไปสัมผัสวัดสายพระป่า ทั้งในอุดรธานี วัดหลวงปู่ชา สุภัทโท (ยรรยง เดชสะท้าน, 2561) หรือวัดหลวงปู่มั่น ภูริทัตโต (บรรพต แด่โธสง และพระมหาภิรุษธรรมา อธิสุมลี, 2558) หรือหลวงปู่บัว ญาณสัมปันโน (พระวงศ์แก้ว วราโภ (เกษร), 2555) หรือตระกูลสายวัดป่าโดยส่วนใหญ่ จะมีรูปแบบที่เรียบง่ายแต่แฝงไว้ด้วยคติธรรมและเสน่ห์ของสถานที่ที่สอดคล้องกับความเป็นป่าและสำนักปฏิบัติธรรม เป็นเอกลักษณ์ในแบบวัดป่าทั่วไปที่อยู่ทางภาคอีสานหรือในพื้นที่อื่น ๆ ซึ่งปรากฏอยู่ที่วัดโพธิ์คุณ โดยวัดจะอยู่นอกเมืองแม่สอด แต่จากการสอบถามของประชาชนที่มาใช้บริการมีทั้งในเขตแม่สอดและสายไกลจากต่างจังหวัด เป็นต้น ซึ่งก็เป็นรูปแบบศาสนาที่ตอบสนองต่อความเป็นไทพื้นถิ่นที่อยู่ นอกเหนือชาติพันธุ์ในแบบวัดในตัวอำเภอแม่สอดโดยตรง เป็นต้น

ภาพที่ 4 ภาพความหลากหลายของวัดในแม่สอด

วัดอรุณเขต (ซ้าย) วัดดมณิไพสณฑ์ (กลาง) เจติยวัดไทยวัฒนาราม (ซ้าย)

ที่มา: ผู้เขียน (2562)

3. ไทล้านนา-วัดเซตวันคีรี บ้านแม่ละเมา ตำบลพะวอ อำเภอแม่สอด จังหวัดตาก จากในประวัติจะกล่าวถึงความเชื่อของวัดของกลุ่มชาวเหนือ อันประกอบด้วยคนลำปาง จากการสัมภาษณ์และพูดคุยกับเจ้าอาวาส ซึ่งพูดเป็นภาษาเหนือและบอกว่าตัวท่านเองเกิดที่แม่สอดและโตที่แม่สอด แต่ยังพูดภาษาไทยเหนือของลำปางได้อยู่โดยมีพื้นถิ่นการอพยพเข้ามา ประกอบอาชีพค้าไม้ในช่วงแรก ๆ และตั้งวัดอยู่กระทั่งปัจจุบัน รวมทั้งคนส่วนใหญ่ในชุมชนยังเป็นไทเหนือ สะท้อนวิถีชีวิตภาษาและความเชื่อเป็นแบบคนเหนือ มีพิธีกรรม การสวด การประกอบประเพณี รวมทั้งสถาปัตยกรรม จะเป็น

แบบพื้นเมืองที่มาแบบลำปาง เป็นต้น ซึ่งจากข้อมูลที่ปรากฏทำให้เห็นว่าภาพลักษณ์เหล่านี้เป็นความหลากหลาย ซึ่งสะท้อนถึงวิถีชีวิตและความเชื่อที่แตกต่างกันไปในตัวแต่มีจุดเกาะเกี่ยวเป็นพระพุทธศาสนา เป็นต้น

วัดเชตะวันคีรี ด้านแม่ละเมา ตามประวัติเคยเป็นเส้นทางเดินทัพของพม่าในคราวที่กรุงศรีอยุธยาเสียแก่พม่าเมื่อปี พ.ศ.2112 โดยมีพระเจ้าบุเรงนอง (Bayinnaung, ค.ศ.1551-1581) กษัตริย์พม่าเป็นแม่ทัพ หรือสมัยพระเจ้าตะเบงชเวตี้ (Tabinshwehti, ค.ศ.1530-1550) เมื่อปี พ.ศ. 2091 ที่ขาดแคลนเสบียง จนในที่สุดก็ต้องยกทัพกลับไป หลังล้อมกรุงศรีมาเป็นเวลานานแต่ไม่สามารถตีได้ แต่ศึกครั้งนี้ใหญ่หลวงนัก และทัพพม่าที่ยกมาตีกรุงศรีครั้งนี้มีจำนวนถึง 5 แสนคน โดยมีทัพจากหัวเมืองต่างๆทางฝั่งพม่าร่วมสมทบ กลายเป็นกองทัพขนาดใหญ่ และด้วยกำลังทหารอันยิ่งใหญ่ของทัพพม่าจึงเป็นสาเหตุสำคัญที่ทำให้ไทยต้องพ่ายแพ้แก่พม่าเมื่อปี พ.ศ. 2112 ในบริเวณวัดจะมีพิพิธภัณฑ์มีของเก่าหลายอย่าง ซึ่งเป็นของที่ชาวบ้านแม่ละเมอนำมาถวายให้กับวัด ชาวบ้านบอกว่าหมู่บ้านละเมาในตำบลพะวอทั้งหมู่บ้าน เคยเป็นที่ตั้งค่ายของพม่ามาก่อน จึงพบเห็นของเก่าแก่ยุทธภัณฑ์จำนวนมากในบริเวณนี้ ที่กองทัพพม่าทิ้งไว้ และไม่ห่างจากตัววัดมากนักก็ยังมีร่องดินเป็นทางยาวที่พม่าขุดเอาไว้ และของในพิพิธภัณฑ์ที่เห็นนี้เป็นเพียงส่วนน้อย ยังมีของมีค่าอีกหลายอย่างที่ชาวบ้านเก็บไว้ที่บ้านและยังไม่ได้นำมาให้กับทางวัด

4. วัดไทยในวิถีแบบไทยพื้นถิ่น เช่น วัดโพธิ์คุณ วัดมณีโพธิ์พนม วัดอรุณเขต ซึ่งเป็นวัดที่สะท้อนถึงความเป็นพื้นถิ่น นัยหนึ่งแม่สอดเป็นรัฐชายแดน ที่ผสมรวมระหว่างกลุ่มพื้นเมือง ผู้อพยพ และกลุ่มชาติพันธุ์ต่าง ๆ แต่ก็ยังคงรักษาแบบแผนประเพณีของวัดในพระพุทธศาสนา ด้วยวิถีทางศาสนา วัดในแม่สอดจึงเป็นจุดรับศรัทธาของกลุ่มพุทธศาสนิกได้ในหลากหลายชาติพันธุ์ โดยมีจุดยึดยืนคือพระพุทธศาสนาที่เหมือนกันด้วย

ดังนั้นในความเป็นศาสนและวัฒนธรรม ความเป็นพระพุทธศาสนาจึงเป็นจุดเชื่อมที่สำคัญ ดังปรากฏเป็นข้อมูลที่ว่าอำเภอแม่สอด ประชากรส่วนใหญ่นับถือศาสนาพุทธ รองลงมานับถือศาสนาคริสต์ อิสลาม พราหมณ์-ฮินดู และซิกข์ นอกจากนั้นชาวไทยภูเขาเผ่าต่างๆ นับถือผี ดังจะเห็นได้จากมีการเซ่นไหว้ผีใน วันประเพณีที่สำคัญของชนเผ่า อาทิ วันขึ้นปีใหม่ งานแต่งงาน เป็นต้น แต่ทั้งหมดมีจุดยึดยืนอยู่กับวัดในพระพุทธศาสนาในแบบชาวพุทธ แม้ในความเป็นจริงวัดเหล่านั้นจะมีภาพลักษณ์ที่แตกต่างกันในจุดกำเนิด อาทิ กำเนิดวัดแบบไทยเหนือ (เชียงใหม่ เชียงราย ลำปาง แพร่ น่าน ฯลฯ) วัดแบบไทใหญ่ วัดแบบพม่า ซึ่งปัจจุบันอาจมีสถาปัตยกรรมที่มีแบบแผนยึดโยงอยู่กับพม่า กระเหรี่ยงไท ไทย และเริ่มต้นและมีสภาพที่เปลี่ยนไปตามบริบทปัจจุบันแล้วก็ตาม แต่ภาพลักษณ์สถาปัตยกรรมการอยู่อาศัยและประวัติของแต่ละวัดมีภาพประวัติศาสตร์ของการเชื่อมโยงกับที่มาดั้งเดิม แต่ทั้งหมดเป็นการย้อนกลับไปหาประวัติเดิม แต่ก็เชื่อมโยงกับความเป็นจริงในปัจจุบันดังปรากฏแตกต่างหลากหลายแต่มีเอกภาพที่อำเภอแม่สอด จังหวัดตาก

สรุป

ความหลากหลายทางชาติพันธุ์ที่แม่สอด จะพบหลักฐานเชิงประจักษ์ว่าเป็นเอกภาพภายใต้ความเป็นชาวพุทธ หรือวัดในพระพุทธศาสนา ซึ่งจะมีความแตกต่างในเชิงชาติพันธุ์เป็นหลัก แต่เมื่อถอดออกก็เหลือเพียงความเป็นมนุษย์และเผ่าพันธุ์ของคนเท่านั้น ดังพุทธพจน์ที่ว่าไม่มีใครดีเลว เพราะเป็นพราหมณ์ แต่ทุกคนดีเลวเพราะการกระทำ ดังนั้นแนวคิดความเป็นชาติพันธุ์ เผ่าพันธุ์ ศาสนาจึงเกิดขึ้นมาภายหลังความเป็นมนุษย์เสียมากกว่า ศาสนาแม้จะมีความแตกต่างหลากหลาย แต่ศาสนาเป็นเพียงเครื่องมือหนึ่งในการส่งเสริมให้สมาชิกในการอยู่ร่วมกันอย่างสันติสุข ดังนั้นความแตกต่างหลากหลายในเชิงชาติพันธุ์ที่แม่สอด จึงมีการผสมผสานกลืนกลายด้วยพระพุทธศาสนา จึงทำให้ประชาสังคมอยู่ร่วมกันอย่างสันติสุข แตกต่างแต่ไม่แตกแยกที่แม่สอดจึงเห็นวัดไทยพื้นถิ่น ไทย ล้านนา กระเหรี่ยง พม่า แต่ทั้งหมดมีจุดเกาะเกี่ยวเป็นพระพุทธศาสนา แม้ประวัติพัฒนาการของความเป็นมาของวัด ของพระพุทธศาสนาจะแตกต่างที่มาและการก่อตั้ง รวมไปถึงสถาปัตยกรรมที่ปรากฏในปัจจุบัน ซึ่งแตกต่างในเชิงชาติพันธุ์แต่ลักษณะร่วมทางพุทธศาสนาได้กลายเป็นเอกลักษณ์ร่วมของการอยู่ร่วมกัน (2) ความเป็นพหุลักษณะของกลุ่มชาวจีนในแม่สอดที่นับถือพระพุทธศาสนา และในเวลาเดียวกันก็ยังมีศาลเจ้าหรือว่าด้วยความเชื่อเกี่ยวกับวิถีของความเป็นชาวจีนอันสัมพันธ์กับอาชีพในการค้าขายและมีศาลสำหรับบูชาบรรพบุรุษด้วยเช่นกัน (3) ความแตกต่างในเชิงชาติพันธุ์ พม่า กระเหรี่ยง บังคลาเทศ ที่นับถือศาสนาอิสลาม และคริสต์ศาสนาที่มีปรากฏอยู่ในแม่สอด แต่ทั้งหมดเป็นพหุลักษณะของการอยู่ร่วมกันในมิติที่แตกต่าง

จากภาพรวมของการเดินทางในครั้งนี้จึงเป็นการบันทึกเล่าเรื่อง กับสิ่งที่พบและปรากฏคือความแตกต่างไม่ใช่ความแตกแยก วัดแม้จะต่างในเชิงกายภาพและกำเนิดของการก่อตั้ง แต่ทั้งหมดคือชาวพุทธทุกคนเข้าถึงได้ พระพุทธศาสนาเป็นมรดกร่วมกลางที่ทุกคนสามารถเป็นเจ้าของร่วม แต่ความเป็นชาติพันธุ์ที่แตกต่างมิได้เป็นอุปสรรคของการนับถือปฏิบัติพระพุทธศาสนาแต่อย่างใด ดังพุทธพจน์ที่ว่าแม่น้ำทุกสายไหล ลงสู่แม่น้ำคงค ในความหมายคือในความเป็นวัดพุทธทั้งหมด แม้จะแตกต่างกันในรายละเอียดแต่ทุกคนเป็นชาวพุทธเหมือนกัน ในความแตกต่างหลากหลายทางชาติพันธุ์ที่แม่สอด ประมวลรวมแล้วจะเหลือเพียงทุกคนเป็นมนุษย์ที่ต้องเกิดแก่เจ็บตาย เป็นมนุษย์ที่มีธรรมชาติของการเปลี่ยนแปลงอย่างต่อเนื่อง คือเกิดแล้วตายไม่เหลืออะไร เหลือเพียงความทรงจำจากรุ่นสู่รุ่นจากคนสู่คนเท่านั้น

อำเภอแม่สอด เป็นพื้นที่ที่มีประชาชนหลายเชื้อชาติมาอยู่ร่วมกัน อาทิ ประชาชนพื้นเมืองดั้งเดิมและกลุ่มชาติพันธุ์ต่าง ๆ เช่น ชาวไทยใหญ่ (มีหลายเผ่า) ชาวไทยภูเขาเผ่ากระเหรี่ยง เผ่าม้ง ชาวเมียนมา รวมทั้งชาวไทยมุสลิม ชาวไทยจีน จึงมีความหลากหลายทางวัฒนธรรมประเพณี และการนับถือศาสนาที่แตกต่างกัน ประกอบด้วยศาสนาพุทธ คริสต์ อิสลาม ฮินดู-ซิกข์ จุดแข็งของอำเภอแม่สอดคือทุกเชื้อชาติ ศาสนาสามารถ อยู่ร่วมกันได้อย่างสันติและประชาชนเคารพในความแตกต่าง ผู้นำทางศาสนามีความสัมพันธ์ที่ดีต่อกันให้เกียรติซึ่ง กันและกันรวมถึงประชาชนในพื้นที่อำเภอแม่สอดมีการยอมรับในวัฒนธรรมประเพณีที่มีความหลากหลาย แต่สามารถผสมผสานวัฒนธรรมประเพณีอยู่

ร่วมกันในสังคมได้อย่างกลมกลืนเป็นน้ำหนึ่งใจเดียวกัน ระหว่างวิถี วัฒนธรรมพื้นเมืองแบบชาวไทย ล้านนา และประเพณีของชาวไทยใหญ่ ตลอดจนชาวไทยภูเขากลุ่มชาติพันธุ์ต่าง ๆ จนกลายเป็นเอกลักษณ์โดดเด่นของอำเภอแม่สวด

ดังนั้นแม่สวดศึกษาจึงมีความหมายเป็นการศึกษาเชิงพื้นที่อำเภอแม่สวด ที่มีความเป็นพหุลักษณะและมีความหลากหลายทั้งในเชิงชาติพันธุ์ ภาษา ความเชื่อ รวมไปถึงวิถีของการดำเนินชีวิต ในประเด็นของการศึกษาทำให้เห็นความหลากหลายนั้น มีลักษณะผสมรวมกับชาติพันธุ์ทำให้เกิดประเด็นทางความเชื่อที่แตกต่างกัน ประเด็นทางการเมือง เศรษฐกิจ แม่สวดในฐานะที่เป็นพื้นที่เศรษฐกิจพิเศษนับเป็นความจำเป็น ที่จะต้องศึกษาในมิติทางสังคม วัฒนธรรม เพื่อทำให้เห็นว่าการแตกต่าง หลากหลายอยู่ร่วมกันได้ ทำให้เกิดการเรียนรู้ เข้าใจ ปรับตัว ยอมรับ และเคารพในกันและกัน ซึ่งจะนับเป็นประโยชน์ต่อการศึกษาเชิงพื้นที่ เป้าหมายเพื่อเรียนรู้ เข้าใจ และอยู่ร่วมกันอย่างเข้าใจ เป้าหมายเพื่อพัฒนาเขตเศรษฐกิจพิเศษให้เป็นพื้นที่พิเศษอย่างแท้จริงตามเจตนารมณ์ต่อไป

เอกสารอ้างอิง

- คณะกรรมการบริหารอำเภอแบบบูรณาการอำเภอแม่สวด (ก.บ.อ.). (2564). *แผนพัฒนาอำเภอ 5 ปี (พ.ศ.2561-2565) ฉบับทบทวน พ.ศ.2564 อำเภอแม่สวด จังหวัดตาก*. ตาก : สำนักงานคณะกรรมการบริหารอำเภอแบบบูรณาการอำเภอแม่สวด.
- เจนจิรา ผื่นเต็ม และคณะ.(2562). ปัจจัยที่ส่งผลต่อพฤติกรรมนักท่องเที่ยวแบบจับจ่ายใช้สอยในพื้นที่เขตเศรษฐกิจพิเศษแม่สวด จังหวัดตาก. *สัปดาห์ : วารสารมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์ (สทมส.)*, 25(1), 135-150.
- นพชัย สิทธิ และคณะ. (2563). การจัดการเรียนรู้สาระท้องถิ่น เรื่อง แม่สวดศึกษาเพื่อส่งเสริมพลเมืองเข้มแข็ง ของนักเรียนชั้นประถมศึกษาปีที่ 6. *วารสารศึกษาศาสตร์ มหาวิทยาลัยนเรศวร*, 22(1), 96-108.
- นพพล อัครชาติ. (2557). กระบวนการกำหนดนโยบายเพื่อการจัดตั้ง “นครแม่สวด”: ปฏิสัมพันธ์เชิงอำนาจระหว่างชนชั้นนำ ในราชการส่วนกลาง ส่วนภูมิภาค และส่วนท้องถิ่น. *วารสารรัฐศาสตร์ปริทรรศน์ มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์*, 1(2), 132-168.
- บรรพต แด่ไธสง และพระมหาภริรัฐธรรณ์ อัสมาลี. (2558). *การศึกษาวิเคราะห์เชิงจริยศาสตร์ในการปฏิบัติกรรมฐานสายหลวงปู่มั่น ภูริทัตโต* (รายงานการวิจัย). บุรีรัมย์ : วิทยาลัยสงฆ์บุรีรัมย์.
- บุษิตา สังข์แก้ว และพันธรักษ์ ผูกพันธ์. (2561). สถานภาพและแนวทางการพัฒนานโยบาย การจัดการศึกษาปฐมวัยสำหรับเด็กกลุ่มชาติพันธุ์ กรณีศึกษา อำเภอแม่สวด จังหวัดตาก. *วารสารพัฒนาลังคม JSD*, 20(1), 17-40.
- พระครูวินัยธรปัญญา ปญญาโว (ศรีสมุทร) และบุญเดือน ทรัพย์เพชร. (2563). การจัดการความหลากหลายทางวัฒนธรรมในมิติศาสนา ของคณะสงฆ์ในอำเภอแม่สวด จังหวัดตาก. *วารสารปัญญาปณิธาน*, 5(1), 105-118.

- พระวงศ์แก้ว วราโภ (เกษร). (2555). การศึกษาเปรียบเทียบการปฏิบัติกรรมฐานของพระโพธิญาณเถร (ชา สุภทฺโท) กับพระธรรมวิสุทธิมงคล(บัว ญาณสมฺปนฺโน) (วิทยานิพนธ์พุทธศาสตรมหาบัณฑิต). พระนครศรีอยุธยา: มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.
- พิทักษ์ อินทียศ. (2546). ปัญหาฝั่งอพยพสำนักสงฆ์ถ้ากระบอกกับผลกระทบต่อความสัมพันธ์ระหว่างประเทศไทยและสปป.ลาว. เชียงใหม่ : บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยเชียงใหม่.
- ไพรินทร์ มากเจริญ. (2551). ปฏิสัมพันธ์ทางสังคมของกลุ่มชาติพันธุ์บริเวณชายแดน : กรณีศึกษาชุมชนในเขตเทศบาล อำเภอแม่สอด จังหวัดตาก (วิทยานิพนธ์ศิลปศาสตรมหาบัณฑิต). กรุงเทพฯ: จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.
- ไพรินทร์ มากเจริญ. (2551). ปฏิสัมพันธ์ทางสังคมของกลุ่มชาติพันธุ์บริเวณชายแดน : กรณีศึกษาชุมชนในเขตเทศบาล อำเภอแม่สอด จังหวัดตาก (วิทยานิพนธ์ศิลปศาสตรมหาบัณฑิต). กรุงเทพฯ ฯ : จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.
- มยุรี พูนผลวัฒนาภรณ์. (2553). ภาษาไทยถิ่นเหนือที่ตำบลท่าสายลวด อำเภอแม่สอด จังหวัดตาก. *วรรณวิทัศน์*, 10(1), 1-20.
- यररยง เดชสะท้าน. (2561). ศึกษาเชิงวิเคราะห์หลักการปฏิบัติธรรมตามแนวทางของพระโพธิญาณเถร (ชา สุภทฺโท) วัดหนองป่าพง อำเภอวารินชำราบ จังหวัดอุบลราชธานี. *วารสารพุทธศาสตร์ศึกษา*, 9(2), 106-114.
- รพีพรรณ จักรสาน. (2015). ประวัติศาสตร์ชาติพันธุ์จีนและการสร้างอัตลักษณ์ของเมืองแม่สอด ตั้งแต่ พ.ศ.2510 ถึง พ.ศ. 2554. *วารสารมนุษยศาสตร์สังคมศาสตร์ปริทัศน์*, 3(1), 15-39.
- วสันต์ ปวนปันวงศ์. (2564). รัฐชาติสมัยใหม่ อำนาจทุนนิยม การพนันชายแดน ในพื้นที่แม่สอด-เมียวดี. *วารสารรัฐศาสตร์และรัฐประศาสนศาสตร์*, 12 (ฉบับเพิ่มเติม 1), 115-138.
- ศุภชัย ศรีสุชาติ และแก้วขวัญ ตั้งติพงศ์กุล. (2558). *โครงการศึกษาวิเคราะห์ เรื่องแนวทางการบริหารจัดการแรงงานต่างด้าวในเขตเศรษฐกิจพิเศษ กรณีศึกษา : เขตพัฒนาเศรษฐกิจพิเศษแม่สอด*. กรุงเทพฯ: สำนักงานสภาพัฒนาการเพื่อพัฒนาแรงงานแห่งชาติ กระทรวงแรงงาน.
- สมักร์ กอเข้ม. (2019). ปฏิภาณภาวะของพรมแดนชาติพันธุ์และรัฐชาติในตลาดเมืองชายแดนแม่สอด . *วารสารสังคมศาสตร์ คณะสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยเชียงใหม่*, 22(2), 11-51.
- สำเร็จ ปานดิษฐ์ และรุจี ศรีสมบัติ. (2560). ดนตรีพม่าในการแสดงพระธรรมเทศนา : กรณีศึกษาวงชาวยาวคณะเขมรเมี่ยงโจว วัด ไทยวัฒนาราม ตำบลท่าสายลวด อำเภอแม่สอด จังหวัดตาก. *วารสารมหาวิทยาลัยนครพนม*, 7(2), 81-89.
- หริรักษ์ จันทิมะ. (2563). แนวทางเพื่อการพัฒนาการท่องเที่ยว อำเภอแม่สอด อำเภอพบพระ และอำเภอแม่ระมาด เพื่อรองรับการขยายตัวของระเบียงเศรษฐกิจตะวันออก-ตะวันตก เขตเศรษฐกิจพิเศษ “นครแม่สอด”. *วารสารสังคมศาสตร์วิชาการ*, 13(1), 99-117.
- Tim, W. (2008). *General Vang Pao's Last War*. New York: Times Magazine.